

צדקתו. והנה הצדיק אשר השיג מאור גדול ממאור התורה, ומעשיו גם כן בשוים לפי השגתו בתורה, אזי צדקתו ותורתו שניהם מתישבים בשובה ונחת, לפיכך דעתו נוחה עם הבריות. והצדיק אשר אור חכמת התורה שהשיג גדולה מאד ממעשיו, אזי התורה מרתחת בו האש הקדושה של התורה, ואי אפשר שתהא דעתו נוחה עם הבריות ומתערבת עם המון-עם כמו הצדיק הנ"ל. וזה שאמרו רבותינו ז"ל **האי צורבא מרבנן דרתח – אורייתא דקא מרתחא ביה**, לפי שגדלה תורתו מאד כנ"ל (לקוטי מוהר"ן ק).

הנה קטעים מלוקטים מדברי החזון-איש (פרקי אמונה ובטחון פ"ד), אודות התגברות החכם על מדת הכעס ושאר מדות מגונות:

'... וכאשר איש הנלבב שונה משנת נוח לכעוס ונוח לרצות בו' לוטש בקרב לבו את המראה ומעורר את התענוג הנפשי אשר הוא למעלה מכל חיי הבשרים, ונפשו תתהלל במדת הריצוי ותגנה את מדת הכעס...'

'... יש בתורה סגולת אור אשר לא יושג בשכל אנושי, ואשר אור הסגולה הזה מאיר ומזכך את נפש בעליו לראות אור נוגה ונועם טוב טעם ודעת... אוהב את הסבלנות ושונא את הכעס, כי כל ישעו וחפצו של החכם לתקן מדותיו ומצטער על נטיותיו הרעות תכלית הצער, ואין כאב לחכם ככאבו על הכשלו במדה של גנות, ואין שמחה לחכם כשמחתו על תיקון מדותיו, וכמעשה של החסיד ששכב בזוית הספינה ולא הקפיד על זה שהטיל עליו השופכין ושמח שמחה גדולה כשהרגיש בנפשו שלא הקפיד...'

'... ומה נכבד זה האיש אשר בעבודתו המתמדת עלתה בידו לקבוע רסן על פי מדות הגסות עדין לבלום, אין בעס ולא רוגז, אין שנאה ואין איבה, אין נקימה ואין נטירה, אין שאיפה אחר כבוד, ואין תאוה לשעשועי הבלים...'

דף ה

(ע"ב) 'מה משה ואהרן לא בטלו מעשה ידיהם בחייהם'. רש"י פירש מעשה ידיהם – יהושע. ויש מפרשים שהכוונה על המשכן שלא חרב לגמרי בחייהם [אף כי פסקו מלהקריב קרבנות ציבור אחרי מעשה המרגלים] (עפ"י רבנו גרשום; מרומי שדה).

'אין מסיחין בסעודה שמא יקדים קנה לוטש ויבא לידי סכנה'. יש מי שכתב שאין זה אמור אלא בזמנם שהיו מסכים באכילתם, אבל כשיושבים זקופים – אין לחוש לדבר (עפ"י פרישה או"ח קע. וכן כתב הרחיד"א. ולפי טעם זה בליל פסח וכד' שמסיבין – אסור לשות. בן איש חי שנה א בהר-בחקותי ה).

'יעקב אבינו לא מת'. למה דוקא יעקב? – מפני שהיתה מטתו שלמה (פסחים נו.), כי מאברהם יצא ישמעאל ומיצחק עשו. ועוד, כי ליעקב היה לו צער גידול בנים (שבת פט:), מה שלא היה לאבותיו (מתוך שבט מוסר לה, ה – מספר מאירת עינים).

עוד בענין זה – ע' במצוטט בסמוך; מגיד מישרים בראשית; גור אריה ויחי; חדושי הנצי"ב כאן ובהרחב דבר ר"פ ויחי; דרשות מדבר שור כו; עלי שור ח"ב עמ' תרנו.

– מה שאמר יוסף אבי השביעני לאמר הנה אנכי מת – כיון שאמר משה אני מת אמר אותו גם יעקב [לכבוד משה], ובלשון שאמר יעקב אמר גם יוסף (בעל הטורים ויהי נ,ה).

‘ככתבם וכלשונם’

‘תרתין הוא דהו, עשרין וארבע שביקא להו?!’ –

‘... שיש כ”ד דברים המעכבין התשובה (רי”ף ורא”ש סוף יומא), ובודאי אין לך דבר העומד בפני התשובה אם שב אלא שהם מעכבין בידו מלשוב כלל, ואף על פי שמן המיצר צעק לבו אל ה’ בתפלה להושיעו מצרתו הנגרם לו על ידי חטאו, מ”מ אין גומר בלבו לשוב באמת כלל, וזהו על ידי שנכתם עונו, שעל זה הם כלל הכ”ד דברים, כמו בעל מחשבות רעות דהיינו שהרע גבר בכל כחותיו עד שורש המחשבה עד שהוא מחשב ברע תדיר ר”ל ולא יעזבנו, וכן כולם – הם כ”ד מיני מדריגות של עונות הנכתמים, שהם נגד עשרים וארבע שביקי להו דבתענית ה סע”א ע”ש, ואכ”מ ביאורם. רק בכלל כל איש אשר ידע נגעי לבבו איזה עבירה שמלפתו והולכת עמו ר”ל וקשה לו לשוב הימנה, ודאי הוא על ידי שנכתם מעונו והוא ענף אחד מאותן הכ”ד דברים, וצריך להתאמץ על זה בעשרת ימי תשובה שאז הש”י מצוי וקרוב עד שאין שום דבר המעכב דהיינו המרחק, כי עיכוב התשובה הוא הריחוק מהש”י וזה אינו כלל בעשרת ימי תשובה...’.

(מתוך רסיסי לילה נ)

ע’ פירוט כ”ד רעות שבירמיה וכ”ד עונות שביחזקאל, בספר הערוך – ‘עשר’.

‘ע”ב (ב) ‘כבר הגיעה מלכות דוד ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא... ומי מידחי גברא מקמי גברא? – אין...’

‘... ותיקון לכבוד – שינוי השם, וזהו שמועיל לחולה כי לפעמים אידחי גברא מקמי גברא כנודע כי אין מלכות נוגעת בחבירתה אפילו כמלוא נימא, ומלכות נקרא כל ענין כבוד וממשלה אפילו על אשתו ובניו, שאין לך אדם מישראל שאינו נקרא בן מלך כנודע, ועל ידי זה נגזר עליו לפעמים, והתיקון לזה שינוי השם ואיננו האי גברא כלל’ (צדקת הצדיק סוסי” פ).

‘פעמים נגזר על אדם למות חס ושלוש משום אין מלכות נוגעת בחבירתה, כמו שאמרו בדוד המלך ע”ה ומשה רבינו ע”ה. והעצה לזה – העדר הקנאה ושיסכים שיאפיל הש”י אורו בחייו ויזרח אור אחר...’ (שם פא).

‘יעקב אבינו לא מת’ –

הנה כמה קטעים מספרי ר’ צדוק הכהן, מלוקטים וערוכים בספר **‘תבל בצדק’** (שער יג) לאבי מורי זצ”ל: כל דבר כפי מה שהוא בכתוב – כך היה התגלותו בעולם. מה שהוא מפורש – היה בהתגלות מפורש, ומה שברמז – היה ההתגלות רק בדרך רמז והמשכילים יבינו, כי די לחכימא ברמיזא ולא בגילוי גמור. וכן כל מה שבדרך הדרש ובודרך הסוד; – כענין ששמעתי על הא דיעקב אבינו לא מת, שאמר **מקרא אני דורש** – שלא היה התגלות גמור

בפשט הכתוב רק בדרך הדרש. וכן היה התגלות הענין; בפועל לא נגלה לעין כל בפשיטות, רק דורשי רשומות המעמיקים הבינו. וכיוצא בזה בכל ענינים.
(מתוך קדושת השבת ג. וע"ע לקוטי מאמרים, דף קג; תפארת יוסף ר"ה ד"ה הביאו)

'כלל השבטים הם כלל הכנסת-ישראל, זרע יעקב אבינו עליו השלום – שעצמות נפש יעקב אע"ה מתפשט בהם, שעל זה רמזו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים – היינו דכלל הנפשות מישראל שבכל דור – הם עצמם קומת נפש יעקב אבינו ע"ה המתפשט באותו דור'.
(מתוך מחשבות חרוץ ג, דף ו)

'נחלת יעקב בלא מצרים (שבת קיח:), דעל כן לא מת, כי המיתה היא ע"י הגבול ששם הבורא לחיי האדם, מה שאין כן כשהוא בלא מצרים, לא שייך מיתה. ומיתתו היא רק בעולם הזה, למראית העין. וכמו שאמרו מקרא אני דורש, מקיש הוא לזרעו – רצונו לומר, אתה מביא לי מעדות הכתוב על מה שראו במוחש בעולם הזה, אבל אני דורש המקרא, שהדרש הוא השגת העומק הנעלם מהפשט, וידיעת הדבר לאמיתו הנעלם בעולם הזה – היא הדרש הנעלם מתוך הכתב שהוא הנגלה לכל.
וענין חיותו – מקיש הוא לזרעו... – פשוטו הכוונה דחיות שבזרעו היינו חיותו, דשורש נפשות כל דור ודור בכלל – הוא נפש יעקב אבינו ע"ה' (מתוך תקנת השבין ו).

'... כי חיות האמת היא חיים נצחיים ולא עד ארגיעה כחיי עולם הזה, ויעקב אבינו ע"ה שהוא שרש מדת האמת ודאי זכה לכך, ואף שהיה מלובש עוד בלבוש הגופני דעולם הזה, לא היה מרגיש ענין הגוף אלא כמו שאדם מרגיש המלבוש שהוא לבוש, ולא כחיות העולם הזה שהגוף מקושר ממש עם הנפש בעצם החיות, וכפי תוקף הקישור כך הוא גודל צער המיתה בפרידתם... אבל יעקב אבינו ע"ה לא הרגיש שום הרגש מיתה, אף כמישחל ביניתא מחלבא (שוהי מיתת נשיקה – כבברכות ח). כי לא היה אצלו שום שייכות לחיותו האמתית עם הגוף כלל, ופטירתו היתה רק כפושט מלבוש זה ולובש מלבוש אחר של עולם העליון, ומלבוש זה נקבר, אבל אין בזה ענין וגדר מיתה כלל (מתוך רסיסי לילה נו).

'כי יעקב אבינו ע"ה דלא מת ע"כ דזכה לביטול היצר מקרב לבו לגמרי, גם העטיו של נחש, ועל כן לא היתה שליטה לס"מ הנאבק עמו אלא בכף יריכו, שאמרו בבראשית-רבה (עז) בנביאים וצדיקים (הוא ב'נצח-הוד-יסוד' כנודע שהם הירכין) היוצאים ממנו, דמצדו כבר זכה לזביחת היצר כלעתיד דהוא יצר הרע שהוא מלאך המות, כמו שאמרו (בב"ב טז). ועל ידי זה זכה גם כן דמטתו שלימה, דגם מכל זרעו לא ידח נדח, אלא שבזרעו אינו מבורר עדיין בעולם הזה עד לעתיד... (מתוך דברי סופרים לג עמ' 27).

'ושמעתי מרבינו הקדוש זצוק"ל ביחוד שכל אחד מזרע ישראל, לעתיד בתחיית המתים, מתברר שלא מת רק היה כישן, וכמו שנדרש בגמרא מקיש הוא לזרעו מה זרעו בחיים אף הוא בחיים, ואין היקש למחצה; כן מקיש זרעו לו, דכל זרע יעקב יתבררו במדרגת יעקב לא מת, וכשינער משנתו יזכור כל הדברי-תורה, ועל זה מבקשים (בסיום מסכת) 'לא תתנשי מנן לא בעלמא הדין ולא בעלמא דאתי' (מתוך פרי צדיק ל"ג בעומר ג. וע"ע תקנת השבין עמ' 66).

'יעקב אבינו לא מת... כל האומר רחב רחב מיד נקרי' –

הענין בזה, כי ענין מיתנה הוא השתנות האדם מעולם הזה לעולם הבא, ויעקב כל אותן שנים שהיה במצרים הטעמו הש"י טיפה חיים מעין עולם הבא, על כן נאמר עליו 'לא מת' כי לא נשתנה במותו כלום.

ועל זה מסמיך תיכף הגמרא 'כל האומר רחב רחב מיד נקרי' – ומסיק שם הגמרא 'ביודעה ומכירה', ולזה היא סמיכות הגמרא, להראות כי כמו שנמצא בעניני עולם הזה חמדה שנשאר קבוע בלב האדם, כן היה הטפה-חיים שנקבע בלב יעקב אבינו בעת אשר נטף בו הש"י, נשאר בו קבוע גם אחר כך, על כן לא יתכן להאמר בו לשון מיתנה רק כאדם שפושט מלבושיו ולובש בגדים אחרים.

וזה ענין הפסוק **או יבקע כשחר אורך** – 'בקע' הם אותיות יעקב וגם אותיות קביע, והבן מי השלוח ח"א ויחי ד"ה ויאסף. ועע"ש ח"ב ריש ויחי).

עוד על הקשר בין המאמרים, ע' בספר תפארת שלמה בלקוטים. וע"ע בספר ניצוצי אור.

יש מפרשים בדרך צחות את סמיכות שני המאמרים, 'יעקב אבינו לא מת' ו'כל האומר רחב רחב מיד נקרי' – מאמרים אלו מעוררים את פליאת השומע לתמוה עליהם מיד. בזה רצה ר' יצחק להראות לרב נחמן מדוע אין להסיח בסעודה, כי גם אם המסיח אינו אוכל בשעה שמדבר, פעמים שהשומעו נמצא באמצע אכילתו ויבוא לשאול לאלתר ולהקשות על דבר הנראה בעיניו תמוה, ובכך עלול להסתכן. שמעתי.

דף ו

'או אינו יורה אלא שמשיר את הפירות'. ודאי עיקר היורה לברכה בא, שהרי בזה מדבר הכתוב והיה אם שמע... ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש, אלא שבתקופה שהיורה יורד אין מצויים פירות באילנות רק אתרוג ודומיו, והיה יכול להיות שלמעט אילנות מסוימים יהא היורה בא לקללה – ואמנם ודאי הוא בא לברכה לקיום ישוב הארץ.

תלמוד לומר מלקוש, מה מלקוש לברכה – פירוש, חשש זה של השרת פירות במלקוש ודאי אינו קיים, שאם כן היה המלקוש בא לקללה ממש, שהרי באותה תקופה כל האילנות מלאים בפירות, והושה יורה למלקוש, כשם שבמלקוש אין קללה בפרט זה, כך גם ביורה.

או אינו מלקוש אלא שמפיל את הבתים... – פירוש, בתים ואילנות מסוימים שאינם חזקים כל כך, יהא כח המלקוש משברם [ובכל זאת לעיקר ישוב הארץ הוא ברכה] – תלמוד לומר יורה... כמו יורה שכולו לברכה בלבד, כמו שלמדו מן הכתוב ובני ציון... המורה לצדקה, כמו כן המלקוש (מרומי שדה).

'אתה אומר יורה במרחשון או אינו אלא בחדש כסליו' – אף על פי שנאמר 'בעתו', אין אני יודע אלא שלא יבוא בתשרי, קודם זמנו, אבל אם ירד בכסלו אין רע כל כך, והוא גם כן 'בעתו' אלא שמאוחר – תלמוד לומר בעתו יורה ומלקוש – מה מלקוש בעתו, שאי אפשר להיות מאוחר כי אז הוא קללה ממש, אף יורה בעתו – בזמן המכוון ללא איחור (מרומי שדה).

זחכמים אומרים יורה בכסליו. מאן חכמים – אמר רב חסדא: רבי יוסי היא דתניא... רבי יוסי אומר:

- לאחר שאמר 'ברוך אתה ה' – יש אומרים שיאמר 'למדני חקיך' ויחזור לראש הברכה. ויש חולקים וסוברים שדינו כסיים הברכה. ע' משנ"ב שם]. והגר"א פסק כהרמב"ם שגם כשזכר עד שלא סיים הברכה – חוזר לראש התפילה.
- אמר 'משיב הרוח ומוריד הגשם' ונוכר תוך כדי דיבור – אין מועיל שיאמר מיד 'טל' אלא חוזר לראש, כלומר ל'אתה גבור' (כן פסקו בשו"ת אור לציון ח"ב ז, כט (מו, כו) ובשו"ת שבט הלוי ח"ו טז [אלא שמשמע ממשטות דבריו שחוזר לראש התפילה. וצ"ב]. ונראה שאם חזר לירב להושיע' מועילה החזרה).
- ח. יש מצדדים לומר שאם הזכיר בימות החמה גשם וגם הזכיר טל – אין מחזירים אותו (עפ"י רמב"ן ור"ן בפירוש הירושלמי), אבל שאר פוסקים חולקים (רמב"ם רא"ש, ב"י ורמ"א קיד, ד).
- ט. ספק אם הזכיר אם לאו (לא גשם ולא טל); עד שלשים יום חזקה מה שהוא רגיל הוא אומר, הלכך מחזירים אותו מספק כל שלשים (תוס'). יש אומרים שדין זה חידוש ואין לך בו אלא חידושו הלכך אם מצטרף צד נוסף לתלות שהזכיר – אינו חוזר (עפ"י ערוך השלחן). ומובא בשם הגרי"ש אלישיב שליט"א שהמתפלל כל תפילתו מתוך הסידור ואינו זוכר אם הזכיר אם לאו – אינו חוזר, שיש יותר לתלות שאמר כראוי (מובא בידיעון הליכות שדה גליון 115 מהגרמ"מ קארפ שליט"א, עע"ש. וראה בקובץ מוריה תמוז תשנ"ט (עמ' סט) מהגר"ח פ' שיינברג שליט"א שמסתבר שכל אדם צריך לילך לפי מה שמכיר את טבעו ותכונת הרגלו).
- י. התוס' כתבו שש"צ שטעה בהזכרה או בשאלה – אין מחזירים אותו. ואולם שאר פוסקים חולקים על כך (ע' או"ח כ"ג, ג. וע"ע שפת אמת ומאור ישראל). דיני טעות בשאלת גשמים – בברכות כט.

דפים ד – ה

- ד. א. מאימתי ועד מתי שואלים את הגשמים?
 ב. שמיני עצרת בחו"ל, שעושים אותו שני ימים טובים – מה דינם לענין הזכרת גשמים?
- א. מאימתי שואלים את הגשמים [בארץ ישראל] – שנינו במשנתנו: סמוך לגשמים. ופירשו בגמרא שאפילו רבי אליעזר שאומר מזכירים ביום טוב ראשון מודה בשאלה שאינה אלא לאחר החג, שאז הוא זמן גשמים ולא קודם לכן.
- ולהלן בברייתא נחלקו תנאים אם בשלשה במרחשון מתחילים לשאול או בשבעה בו (רבן גמליאל). וכן פסק רבי אלעזר. ואילו רבי יוחנן פסק משמתחיל להזכיר מתחיל לשאול, כלומר מיד לאחר החג. ופירשו דבריו (לשון אחרונה) שזהו רק לבני ארץ ישראל וכשאינן בית המקדש קיים, אבל בבבל שהפירות מונחים עדיין בשדה לייבוש, וכן בארץ ישראל בזמן המקדש שעולי רגלים צריכים לילך לבתיהם – שואלים רק בשבעה במרחשון. (כן הוא לפירוש התוס' ועוד, אבל לפרש"י בכל מקום אין מתחילים לשאול אלא בשבעה במרחשון).
- א. בגמרא להלן (ו). משמע לכאורה שיש דעת תנאים שמתחילים לשאול ב"ז במרחשון, שהוא זמן רביעה ראשונה לדעה זו (ערש"י שם; בהגר"א רכ סק"ג; חזו"א יח, ט; חדושים ובאורים שם).
- ב. להלכה נקטו הפוסקים כסוגיא דלהלן (י – שהיא עיקר מקומה) שבארץ ישראל מתחילים לשאול בליל שבעה במרחשון, ובחו"ל ששים יום אחר תקופת תשרי (ע' או"ח קיז, א ובהגר"א).
- ג. שאל גשם בתפילה לאחר החג קודם שבעה במרחשון – אינו חוזר (עפ"י מחזיק ברכה ותהלה לדוד קיי; הליכות שלמה ח"א ה, יח).
- פרטים נוספים בשאלת גשמים בחוצה לארץ – ע' להלן י.

עד אימתי שואלים את הגשמים – רבי יהודה אומר: עד שיעבור הפסח. רבי מאיר אומר: עד שיצא ניסן. לדברי עולא, וכמותו הסיקו בגמרא, לפי תנא המתניתין בשיטת רבי יהודה מפסיקים לשאול כבר ביום טוב ראשון של פסח. [ורבה רצה לפרש שלרבי יהודה מפסיק לשאול במנחה של ערב הפסח. אבל אביי דחה זאת, שאין מקום להמשיך להזכיר לאחר שהפסיקו לשאול].

ב. לדברי רבי יהודה שמתחילים להזכיר במוסף של יום טוב האחרון של חג, בחו"ל מזכירים במוסף של יום שמיני עצרת ('שמיני-ספק-שביעי'). והסיק רבא, כיון שהתחיל להזכיר שוב אינו פוסק [ואף רב חזר ופסק כן]. ושמואל אמר מזכיר במוסף ובמנחה [כי אחר שעשאו קודש להחשיבו כשמיני, שוב אי אפשר לעשותו חול כשביעי] ופוסק מלהזכיר בערבית ושחרית, ושוב חוזר ומתחיל במוספים שלמחר. והסיק הלכה כדעה ראשונה שכיון שהתחיל שוב אינו פוסק.

השפת-אמת צדד שאם שכח בערבית להזכיר גשם וטל, שמא אין צריך לחזור, כי מן הדין אין להזכיר רק משום שהתחיל שוב אינו פוסק, הלכך י"ל שבדיעבד אינו מעכב.

דף ו

ה. א. מהם זמניהם תכונותיהם ומקור שמם של היורה והמלקוש?

ב. מהם זמני רביעה ומאי נפקא מינה?

ג. אלו גשמים יפים הם ואין בהם משום קללת ועצר את השמים ואלו אינם יפים?

ד. מאימתי מברכים על הגשמים? מה מברכים?

א. היורה יורד בעתו במרחשון והמלקוש בניסן.

'יורה' – שמורה לבריות להטיח גגותיהן ולהכניס את פירותיהם ולעשות כל צרכיהם. דבר אחר: שמורה את הארץ ומשקה עד תהום... דבר אחר: שיורד בנחת ואינו יורד בועף – זהו היורה היורד לברכה.

'מלקוש' – אמר רב נהילאי בר אידי אמר שמואל: דבר שמל קשיותיהן של ישראל (שכשאינו יורד חוזרים ישראל בתשובה ומתענים ועושים צדקות). דבי רבי ישמעאל תנא: דבר שממלא תבואה בקשיה. במתניתא תנא, דבר שיורד על המלילות ועל הקשין (- על השיבולת עם הקנה).

ב. איזו היא רביעה (= עונת גשמים, על שם שרובעת את הקרקע) ראשונה; הבכירה – בשלשה במרחשון, בינונית – בשבעה בו, אפילה – בשבעה עשר בו. דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: בשבעה, בי"ז ובכ"ג. רבי יוסי אומר: בי"ז, בכ"ג ובראש חדש כסלו. אמר רב חסדא: הלכה כרבי יוסי.

א. כן פסק הרמב"ם, כרבי יוסי. ואילו רש"י הביא גרסה אחרת: הלכה כרבי יהודה. וכן נקטו הרא"ש והטור.

ב. אותם שלשה זמנים, זמני רביעה ראשונה הם, כשהיא מקדימה או מאחרת. ומשמע בגמרא שאותם הפרשי זמן שבין הזמנים הללו, קיימים גם בין רביעה לרביעה (עפ"י חדושים ובאורים).

וכן הביא מפיה"מ לרמב"ם פאה ח, א.

גשמים שירדו ברציפות, מונים להם מספר רביעות לפי תקופות הזמן האמורות, הלכך לרבי יוסי אם ירדו ברציפות יותר משבעה ימים – הרי כאן שתי רביעות. כן אמר רשב"ג.